

casa de aquell burguès entrava un vilà qui treya fems de la *stabl*», Llull (*Blanq.*, *NCl.* I, 157.21; *Merav.* O. C. I, 276); «sia-li tenguda l'estable en temps d'estiu ben nêdea» en la *Manescalía* (c. 1400), p. p. Batllori (*AORBB* v, 208); «una casa --- ab lo *stable* d'en Guillem», doc. de Castellciutat, en el *Spill* de Castellbò a. 1518 (81v); «*estable*: stabulum; *estable de cavalls*: equile; e. de ovelles --- de bous --- de cabres --- de corderos --- de porcs --- de cabrits ---», OPou (*TbPu.*, 33).

L'ús del cat. central, sobretot parlat, vacilla avui entre *estábblla* m. i f., en el valencià predomina *estable* m., en ross. el femení, comprovat per la toponímia: *Barraca, Coma i Partida de l'az estábblls* affluent canigonec de la Vall de Prats de Molló (1959); Carrer de *l'az estábblls* a Cotlliure (id.). En oc. ant. es troba tant el femení *establa* (3 exs. en dues fonts gascones del Ss. XIV-XV) com el masculí *estable*, però aquest aplicat a estatge de persones o mercaderies (*PSW*, 288-289; Rayn. III, 211). Aquesta documentació no permet de decidir conclusivament si el femení *establa* ve només de l'antic plural *STABULA* ¹ o si hi ajudà la confusió fonètica dels dial. orientals (única que admet *AlcM*), però més aviat sembla que és sobretot allò.

Establar; *-ada*, *-at*. *Estableria*. *Establia* [Llull; «preséran son caval e menaren-lo en la *stabbia*», Reixac, S. XIV, *Questa*, 60.25]; recordem que, segons la nàdala, Jesús «és nat en una *establia* ---». *Estable* adj. [S. XIII, *CostTort.*, *Consolat*], pres del ll. *stabilis* 'que s'aguanta dret'; *estabilitat* [-bli-, c. 1260]: «pregamvos --- de les paraules que nós e vós aviem espreses --- que vulatz que ajen *establitad*, que vage axí com vós avietz posad», carta de tres cavallers de la Vall de Cardós al bisbe d'Urgell (PPujol *Docs. Vg. Urg.* XXIII, 7), *-bilitat* [Llull]: *inestable* «es diu dels compostos químics que es descomponen amb gran facilitat», Ed. Fontserè, 1911-32 (*Ci. Fi. Nat.*, p. 100 i gloss.); *inestabilitat*. *Estabilitzar*; *estabilització*.

Establr [1075], amb documentació arcaica abundosa en el significat militar-feudal de 'dotar de guarnició i defenses bèl·liques': «si venerit castlano in obrtura, *establesche*-l Guifredi», doc. segarrenc de 1075 (Guardialada, Miret, *Més ant. text cat.*, p. 8); «in predictis castellis ullis castellanum nec castellanos --- no metré ni *estublriré* [sic]», Cerdanya c. 1081 (*RLR* III, 281); amb sentit més abstracte: «lo bé que's seguia per l'ordenament que'l papa havia *stabil*, inlumina tot lo món --- que'l sant pare havia *stabil*», Llull (*Blanq.*, *NCl.* II, 155.19, 156.4); «co-s diu en lo salm: *estableys*, Sényer, donador de lig sobre éls», *VidesR* {3v1, trad. *constitue*, 7); «vim que'l castell era *establit* per gran *establiment* de cavallers e d'òmens de peu», «els de la vila d'Albelda tengren la vila *establida* ab escuts e ab balestes e ab altres armes», «Nós havem així pensat que hajam tro a quatre-cents cavallers, de què *establescam* los castells», «Nós pensam de metre d'entró a quaranta hòmens a caval a *establr* la vila d'Alcoy», Jaume I (*Cròn.*, Ag., 48, 65, 383, 528). «Que de castells, viles, locs, persones e altres coses sospitoses a la terra, juxta nostre arbitre, nos puscam

assegurar, *stabilr* e enfortir», doc. de c. 1463, guerra contra Joan Sens-Fe (*CoDoACA* XXII, 93).

Des de l'acc. bèl·lica es passà a accs. agrícoles, com 'atribuir com a casa usufructuable per habitació': «lo lloc de Albàs ---és despoblat, en lo qual solia haver 15 albercs, lo qual après és stat *establit* a G. Aroles, ab pacte que-y tenga foc e lloc», doc. de Coll de Nargó (*Spill* de Castellbò, a. 1518, f° 39r); és més o menys encara l'acc. rural mallorquina: «sa Colònia de Sant Pere fa 80 anys que se va *establi*: eren exempts de servei militar durant la guerra de Cuba, i tot això abans era de la possessió Sa Devesa» (em deien en el lloc mateix, t. Artà, 1969); l'obligació dels nous pageços és conrear les terres on els estableixen, d'on resulta, pel fet que se'n necessiten uns quants per cobrir totes les que sobren a l'antiga possessió, que *establr* pren el sentit de 'dividir les terres d'una possessió' en propietats menors, cada una a càrrec d'un pagès (*l'amo en* ---).

Exemples: «*Caubet se va establir* i avui no se'n parla gaire», Bunyola (1963); «Son X era una possessió, avui *establida*», Alaró (id.); d'ací *establiment* nom d'aqueixes propietats (*Establiments*, suburbi de Palma), i alguns diuen *establició*: «Sa Tafona, Sa ---, Sa --- són *establlisyóns* de Son Sureda», St. Llorenç des C. (1964), o *un establir* (Segadors de Lluçmajor, *BDLC* XI, 204; Marratxí, 1964), que em sembla tendent a aplicar-se a indrets menors: «allà hi ha uns *establlits* 'unes sorts' Alaró. Usat aquell també en zones val.: «les *establlisyóns* del Pare Mariano» Bençixama (1963). En el P. Val. és 'posar en conreu': «era un carrissal: l'alcalde ho va *establr*» 'ho va cremar i eixugar (amb el pla de conrear-ho)' Elx (1963); i després 'implantar (en uns camps), tal o tal conreu': «a les Casotes, quan ho van *establr* de tarongers, hi eixien osos», Benifairó de Valldigna (1962). *Establr* intr. *impersonal* mall. 'escaure, pertocar': «també ens *estableix* dedicar una memòria an aqueix gran sabí», *AMAlcover* (*BDLC* VII, 34; x, 251). *Establida* f. havia estat 'guarnició' [1309; *Spill* de Castellbò, 1518, f° 71v].

Establiment 'disposició de l'autoritat' ant. [veg. supra i Llull]: «L'abadessa --- féu *stabliment* que totes les dones filasen en un loc» (*Blanq.*, *NCl.* I, 153.18, 203.28); també val. amb el sentit agrícola descrit com d'allà (Sueca, 1962); eiv. «censo enfitèutic» (PzCabreró).

Restablr [Lacavalleria, 1695; no *DTO.* S. XVII]; 'tornar a posar, rebaixar-ne el preu': «tingué de *restablr-lo* a 4 duros, en lloc dels cinc que 'n volia», Em Vilanova (*Plorant i Rient*, 94.1f.); *restabliment* [Lacav.]; *restablidor*.

Estació [Llull], pres del ll. *statio*, *-tionis* 'permanència', 'lloc d'estada'; en els Pirineus quedà fixat amb caràcter hereditari, en la toponímia, des de data llatina, d'on els noms de població *Estaon* (Cardós), *Estaó* (Urgellet), *Astaxou* (Lavedà); per via mig-sàvia el nomenatiu *statio* va donar en la vella terminologia nàutica *estaci* 'lloc on s'allotja en terra un home de mar': «tots e sengles mariners --- se hagen a recullir en los navilis o fustes --- tota vegada que seran per partir